

‘Lettres de fuite’

Skrift og brud i À la recherche du temps perdu

Prousts roman er overstrøet med brevkorrespondancer. Med Alain Buisines formulering er den “saturée de lettres, billets, télégrammes, petits bleus.”¹ På de allerførste sider af ‘Combray’ oplever hovedpersonen sit første forventnings- og skuffelsesdrama, da han skriver en besked til sin mor, hvor han tigget hende om at være hos sig – den besked forbliver ubesvaret, eller rettere det svar, Françoise overbringer det ængstelige fortællerbarn (“sans ménagements pour mon amour-propre,” som han siger), er aldeles knusende i sin enkelhed: “Il n’y a pas de réponse.”² Det er på mange måder en grundlæggende scene for Fortælleren, og en model for det kommende. Men Fortælleren har langtfra monopol på romanens brevkorrespondancer. Swann modtager missiver fra Odette og fortolker et brev fra hende, som egentlig var tiltænkt Swanns rival Forcheville (I, 273-9).³ Senere fyrer et anonymt brev om Odettes angivelige utroskab op under Swanns jalousi (I, 350). Hovedpersonen selv afventer breve fra Gilberte i *À l’ombre des jeunes filles en fleurs* og modtager et kærlighedsbrev fra Albertine på klippekysten uden for Balbec (II, 264), og Charlus er ivrig brevsribent, der ligesom Swann har det med at opsnappe breve adresseret til andre. Fortællerens bedstemor og mor elsker Mme de Sévignés breve. Ét telegram meddeler Albertines død, et andet genopvækker hende fra de døde en kort overgang i *Albertine disparue* (IV, 58, 220). Romanens sidste brev fra den voksne Gilberte beretter om hendes ægteskab og den krigsskueplads, der udfolder sig omkring Combray (IV, 332-35). Og hovedpersonens tilbagevenden til den sociale verden efter at have været afsondret på diverse sanatorier udløses af modtagelsen af en “carte d’invitation” til en matiné i fyrst de Guermantes’ hjem (IV, 434). Ud over disse strukturelt betydningsfulde breve kunne man også undersøge en gruppe sekundære breve fra mindre centrale personfigurer, som blandt andet fungerer som mini-studier i sociolingvistik – for eksempel en herskabstjeners brev, som gengives komplet med stavfejl og det hele i *Le Côté de Guermantes* (II, 854-5) og rapporterne fra Aimé om søgningen efter den forsvundne Albertine i Touraine (IV, 105, *passim*).

Al korrespondance i romanen, breve, beskeder og telegrammer, er foder for værket's umådelige hermeneutiske appetit. At skrive og sende breve, afvente og modtage dem, det er alt sammen aktiviteter, som er drevet af begærsenergi, og de er uden undtagelse fyldt med angst og usikkerhed. I denne artikel vil jeg fokusere på det at skrive, sende og modtage breve, for ved nærmere eftersyn viser disse aktiviteter sig at udgøre en helt central nexus i romanen mellem tre vigtige størrelser: *la pensée, l'émotion og l'écriture* – ord, der i sig selv ofte dukker op under Fortælleren's pen, idet han fremskriver sine redegørelser for det, jeg på grund af vendingens uimodståelige genklang af Proust har valgt at kalde romanens 'lettres de fuite'.⁴ Jeg vil se nærmere på en række optrin, hvor der bliver skrevet og afsendt breve som følge af et brud eller truslen om et brud i et amourøst forhold. At sende skriftlige beskeder, hvilket måske især Derrida har undersøgt i *La Carte postale*, er en aktivitet, der er knyttet til attituder til kommunikation, andethed, epistemologisk (u)vished og fremtidighed.⁵ Disse anliggender, de følelser, de udløser, og de metoder, hovedpersonen udvikler til at håndtere dem, vil stå i centrum for det følgende.

Den første scene, jeg vil forholde mig til, udfolder sig i åbningsafsnittet af *À l'ombre des jeunes filles en fleurs*. Hovedpersonens besøg har afskåret Gilberte fra at deltage i en dansetime – stemningen er anspændt, der bliver talt om vejret, urets tikken. Gilberte er tydeligvis frustreret, og da hun ler ad Fortælleren's bemærkning om, at hun er "pas gentille", fører hans efterfølgende refleksioner os direkte ind i kernen af deres dysfunktionelle forhold: "je sentis ce qu'il y avait de douloureux pour moi à ne pouvoir atteindre cet autre plan, plus insaisissable, de sa pensée, que décrivait son rire" (I, 574). Straks sammenkobles tanke og følelse: De uudgrundelige, utilgængelige tankeprocesser, sløret af den nedsættende latter, gør ondt på Fortælleren og vækker ubehag hos ham. Inden længe har han truffet en fast beslutning: Han vil afbryde forholdet til Gilberte. Denne beslutning er imidlertid forbundet med usigeligt store smerter, som Fortælleren dissekerer i følgende passage. "Un tel chagrin", forårsaget af adskillelsen fra en person, der hidtil har været kilde til lykke, skriver Fortælleren:

“ détermine en nous une tempête furieuse contre laquelle nous ne savons pas si nous serons capables de lutter jusqu'au bout. Celle qui soufflait sur mon cœur était si violente que je revins vers la maison, bousculé, meurtri, sentant que je ne pourrais retrouver la respiration qu'en rebroussant chemin, qu'en retournant sous un prétexte quelconque auprès de Gilberte. Mais elle se serait dit: «Encore lui ! Décidément je peux tout me permettre, il reviendra chaque fois d'autant plus docile qu'il m'aura quittée plus malheureux. » Puis j'étais irrésistiblement ramené vers elle par ma pensée, et ces orientations alternatives, cet affolement de la boussole intérieure persistèrent quand je fus rentré, et se traduisirent par les brouillons de lettres contradictoires que j'écrivis à Gilberte. (I, 574-5)

Formuleringen i sidste sætning, "cet affolement de la boussole intérieure," er et rigtig godt udtryk for den følelsesmæssige virkning af de brudscener, jeg interesserer mig for her. Det er netop sådan, man ville kunne opsummere effekten af læsningen af de omtalte telegrammer vedrørende Albertines død. Hvad der imidlertid komplicerer tingene her, er, at det destabiliserende chok ikke stammer fra en åbenbarende

læseakt, men derimod fra en personlig interaktion, som fører til en *skrive*-akt. Fortælleren fortvivledes over utilgængeligheden af Gilbertes tankeprocesser. Nu trækker hans egne tanker ham i modstridende retninger og bringer ham til at skrive 'lettres contradictoires.' Men kontradiktoriske i forhold til hvad? Han anfører, at det brev, han ender med at skrive, er et brev, hvori han giver frit løb for sin vrede, men det er som sædvanlig hos Proust ikke hele historien:

“ Je venais d'écrire à Gilberte une lettre où je laissais tonner ma fureur, non sans pourtant jeter la bouée de quelques mots placés comme au hasard, et où mon amie pourrait accrocher une réconciliation ; un instant après, le vent ayant tourné, c'était des phrases tendres que je lui adressais pour la douceur de certaines expressions désolées, de tels « jamais plus », si attendrissants pour ceux qui les emploient, si fastidieux pour celle qui les lira, soit qu'elle les croie mensongers et traduise « jamais plus » par « ce soir même, si vous voulez bien de moi » ou qu'elle les croie vrais et lui annonçant alors une de ces séparations définitives qui nous sont si parfaitement égales dans la vie quand il s'agit d'être dont nous ne sommes pas épris. Mais puisque nous sommes incapables tandis que nous aimons d'agir en dignes prédécesseurs de l'être prochain que nous serons et qui n'aimera plus, comment pourrions-nous tout à fait imaginer l'état d'esprit d'une femme à qui, même si nous savions que nous lui sommes indifférents, nous avons perpétuellement fait tenir dans nos rêveries, pour nous bercer d'un beau songe ou nous consoler d'un gros chagrin, les mêmes propos que si elle nous aimait. (I, 576)

Disse refleksioner er en tidlig anerkendelse af den selvets flerhed, som Fortælleren gradvist kommer overens med i løbet af romanen. Brevskrivningen konfronterer ham med den foruroligende tanke om en fremtidig tid, som ikke kan erkendes her og nu. Disse tankeprocesser begynder også at gøde jorden for hans senere tabserfaringer i forbindelse med bedstemorens og Albertines død – øjeblikke af 'séparation définitive,' som han umuligt kan være indifferent over for. I løbet af afsnittet artikulerer Fortælleren et standpunkt over for kvindesindet, som minder om Freuds berygtede bemærkning i *Die Frage der Laienanalyse*, at 'das Geschlechtsleben des erwachsenen Weibes ist ein *dark continent* für die Psychologie'.⁶ Prousts Fortæller skriver, at:

“ Devant les pensées, les actions d'une femme que nous aimons, nous sommes aussi désorientés que le pouvaient être devant les phénomènes de la nature, les premiers physiciens (avant que la science fût constituée et eût mis un peu de lumière dans l'inconnu). Ou pis encore, comme un être pour l'esprit de qui le principe de causalité existerait à peine, un être qui ne serait pas capable d'établir un lien entre un phénomène et un autre et devant qui le spectacle du monde serait incertain comme un rêve. (I, 576)

I disse forbløffende sætninger, i det billede på desorientering, der aftegner sig i dem, kan man se en forlængelse af det oprindelige billede med det forstyrrede kompas: Bemærk, hvor hurtigt Fortælleren skifter fra en klarsynet fremstilling af sine egne hastigt omskiftelige tankeprocesser til en beskrivelse af den totale ubegribelighed af tankeprocesserne hos genstanden for hans kærlighedsfølelse.

Det portræt af et sind i proces, der aftegner sig her, er ret interessant. Den blotte forestilling om, at det måske ikke behøver at komme til et brud, og at der stadig er mulighed for en forsoning, mener Fortælleren, udvikler en “comme une graine vivace, les linéaments, tout le détail des émotions qui naîtraient de l’acte exécuté” (I, 577). På den måde bliver pendulet ved med at svinge frem og tilbage, indtil Fortælleren til sidst beslutter sig for at holde afstand og *afvente* et brev frem for at sende et. Gilberte vil begynde at savne ham og forsøge at knytte kontakt igen, håber han, og bringer derved sig selv i den angstdrevne, fremtidsorienterede position, man altid indtager, når man sidder og venter på, at der skal komme post. “Le courrier du matin”, siger han,

“ fut attendu par moi, chaque jour, avec des palpitations de cœur auxquelles succédait un état d’abattement quand je n’y avais trouvé que des lettres de personnes qui n’étaient pas Gilberte ou bien rien, ce qui n’était pas pire, les preuves d’amitié d’une autre me rendant plus cruelles celles de son indifférence. (I, 578)

Bemærk, hvordan de fysiske symptomer på bruddet – ikke at kunne få vejret og føle sig “bousculé, meurtri” – her kommer tilbage i forstærket form via den følelsesmæssige ladning af håbet om, at forholdet måske vil kunne vækkes til live igen. Det forventede brud gav sig udslag i hiven efter vejret, og den forventede genforening udløser hjertebanken og “abattement”. Om end det i praksis ikke dækker over andet end en følelse af afmagt eller depression, er substantivet afledt af verbet ‘abatre’, at slagte eller ødelægge (deraf det engelske ord ‘abattoir’) og forbundet med en skræmmende følelse af snarlig undergang.⁷ Denne følelseladete skriveakt er endnu en forventning inden for romanens *longue durée*: Senere vil Fortælleren utålmodigt *afvente* ankomsten af dagens udgave af *Le Figaro* for at se, om hans artikel er blevet publiceret, det ‘poème en prose,’ han oprindeligt skrev i doktor Percepieds vogn i ‘Combray’ (der alluderes til ventetiden i *Le Côté de Guermantes* (II, 643) og to gange i *La Prisonnière* (III, 523, 626), inden artiklen endelig udkommer i *Albertine disparue* (IV, 148).⁸ Rystende nervøs og usikker *afventer* han i *Albertine disparue* breve fra Saint-Loup, telegrammer fra Aimé og – frem for alt – beskeder fra den flygtede Albertine. I den pågældende scene bliver han – fordi han ikke aner, om Gilberte vil skrive til ham eller ej – ved med at nære forhåbning om, at lidelsen vil få en ende, i stedet for simpelthen at acceptere denne lidelse:

“ J’étais obligé pour ainsi dire de la [ma souffrance] renouveler sans cesse. Le chagrin était peut-être le même, mais au lieu de ne faire, comme autrefois, que prolonger uniformément une émotion initiale, recommençait plusieurs fois par jour en débutant par une émotion si fréquemment renouvelée qu’elle finissait – elle, état tout physique, si momentanément – par se stabiliser, si bien que les troubles causés par l’attente ayant à peine le temps de se calmer avant qu’une nouvelle raison d’attendre survînt, il n’y avait plus une seule minute par jour où je ne fusse dans cette anxiété qu’il est pourtant si difficile de supporter pendant une heure. (I, 579)

Denne fascinerende sætning er et årsag og virkning, og dermed i direkte strid med det tidligere billede af den mandlige elsker, der opfatter sin kvindelige ledsagers tankeprocesser: “comme un être pour l’esprit de qui le principe de causalité existerait à peine, un être qui ne serait pas capable d’établir un lien entre un phénomène et un autre” (I, 576). Fortælleren blotter her med videnskabelig præcision sine egne mentale mekanismer, som udløses af hans forbløffelse over Gilbertes sind. I denne tidlige fase af romanen er han fanget i et selvforstærkende følelsesmæssigt kaos forårsaget af den akt at vente på et brev, og det anvendte sprog (“chagrin”, “émotion”, “anxiété”) er i høj grad beslægtet med den senere fortælling om indespærring og fangenskab, der udfolder sig hele vejen igennem *La Prisonnière* med genklang i *Albertine disparue*. Det er denne langt senere del af romanen, jeg nu vil koncentrere mig om.

‘Souffrance’ og ‘chagrin’ bliver et frodigt, vildtvoksende semantisk felt i Albertine-cyklussen, som består af to tæt sammenknyttede bind, *La Prisonnière* og *Albertine disparue*, der tilsammen udgør en jalousiens anatomi, som umærkeligt slår over i en sorgens anatomi. I forbindelse med jalousien har Jean-Yves Tadié for nylig givet udtryk for den tanke, at disse bind kan betragtes som “le paroxysme de cette maladie.”⁹ Lidelse, tab og sorg i Prousts roman er blevet gransket af en hel række litterater og imponerende belyst i to nyere afhandlinger af Anna Elsnér og Jennifer Rushworth.¹⁰ I den bredere sammenhæng, jeg interesserer mig for i denne artikel, krydsfeltet mellem ‘la pensée’ og ‘l’émotion’, er det værd at nævne, at Albertine-cyklussen på sæt og vis er locus for romanens mest indsigtfulde og provokerende behandling af tanke og følelse. Det område, jeg vil fokusere på, er tiden i kølvandet på Albertines forsvinding og effekten af hendes ‘lettre de fuite’. Dette brev forklarer, med Albertines formulering, at “Entre nous, la vie est devenue impossible,” og at hendes beslutning om at forlade Fortælleren er “irrévocable” (IV, 5). Dette brev citeres i sin helhed i teksten, og Fortælleren reagerer umiddelbart med en lodret afvisning: “Tout cela ne signifie rien me dis-je, c’est même meilleur que je ne pensais, car comme elle ne pense rien de tout cela, elle ne l’a évidemment écrit que pour frapper un grand coup, afin que je prenne peur” (ibid.). Den følelse, brevet udløser, er imidlertid egentlig ikke frygt, men snarere angst og i forlængelse deraf – smerte. Umiddelbart efter at have læst brevet kastes Fortælleren ud i en malstrøm af hypoteser og spekulationer omkring Albertines forsvinding og mulige tilbagekomst. Men gradvist bliver de efterladte materielle spor – i form af brevet og hendes ringe, som Françoise finder i en skuffe – til hermeneutiske genstande med en stærkt destabiliserende indvirkning på Fortælleren, som det fremgår af den følgende passage i forbindelse med brevet:

“ Relire *ma décision est irrévocable*, c’était autre chose, c’était comme prendre un médicament dangereux, qui m’eût donné une crise cardiaque à laquelle on peut ne pas survivre. Il y a dans les choses, dans les événements, dans les lettres de rupture, un péril particulier qui amplifie et dénature la douleur même que les êtres peuvent nous causer. (IV, 29)¹¹

Det er slående, at den egentlige modtagelse af et brev hos Fortælleren vækker fysiologiske effekter, som er mere eller mindre identiske med de psykosomatiske symp-

tomter i forbindelse med *afventning* af et brev i en tidligere scene – kun med den forskel, at symptomerne nu er endnu stærkere. At læse brevet er som en “*crise cardiaque*” svarende til, at afventningen af Gilbertes besked gav sig udslag i “*palpitations de cœur*” (I, 578). Da brevet rent faktisk materialiserer sig som brudskrivelse, har det altså en slags fordoblingseffekt på Fortællerens fysiske og følelsesmæssige tilstand. Som så ofte hos Proust bliver tingene mere komplicerede ved ankomsten af et telegram fra Albertine, som klager over, at Fortælleren har sendt Saint-Loup på jagt efter hende: “*SI VOUS AVIEZ BESOIN DE MOI POURQUOI NE PAS M’AVOIR ÉCRIT DIRECTEMENT?*”, skriver hun, “*J’AURAIS ÉTÉ TROP HEUREUSE DE REVENIR*” (IV, 36). Denne sidste vending, om end den står i direkte modstrid med den tidligere sætning ‘*ma décision est irrévocable*’, kaster Fortælleren ud i en raptus af optimisme: “*Comme nous allons être heureux!*” siger han til sig selv ... Men da han genlæser telegrammet, kommer han ned på jorden igen i et afsnit, som jeg gengiver i sin fulde længde her, fordi det rummer et så umådelig rigt studie – på blot 25 Pléiade-linjer – af ‘*la pensée, l’émotion, l’écriture*’:

“ Cependant, je relisais sa lettre et j’étais tout de même déçu du peu qu’il y a d’une personne dans une lettre. Sans doute les caractères tracés expriment notre pensée, ce que font aussi nos traits : c’est toujours en présence d’une pensée que nous nous trouvons. Mais tout de même, dans la personne, la pensée ne nous apparaît qu’après s’être diffusée dans cette corolle du visage épanouie comme un nymphéa. Cela la modifie tout de même beaucoup. Et c’est peut-être une des causes de nos perpétuelles déceptions en amour que ces perpétuelles déviations qui font qu’à l’attente de l’être idéal que nous aimons, chaque rendez-vous nous apporte, en réponse, une personne de chair qui tient déjà si peu de notre rêve. Et puis quand nous réclamons quelque chose de cette personne, nous recevons d’elle une lettre où même de la personne il reste très peu, comme, dans les lettres de l’algèbre, il ne reste plus la détermination des chiffres de l’arithmétique, lesquels déjà ne contiennent plus les qualités des fruits ou des fleurs additionnés. Et pourtant, amour, être aimé, ses lettres, c’est peut-être tout de même des traductions – si insatisfaisant qu’il soit de passer de l’un à l’autre – de la même réalité, puisque la lettre ne nous semble insuffisante qu’en la lisant, mais que nous suons mort et passion tant qu’elle n’arrive pas, et qu’elle suffit à calmer notre angoisse, sinon à remplir avec ses petits signes noirs notre désir qui sent qu’il n’y a là tout de même que l’équivalence d’une parole, d’un sourire, d’un baiser, non ces choses mêmes. (IV, 37)

Et menneskes tanker – det, vi opfatter som mest intimt forbundet med en person – omgiver ham eller hende som en sky, der udbreder sig som en blomsterkrone. På et abstrakt plan er et brev fra ens kæreste en kilde til håb, trykthed, beroligelse – en metonymisk stand-in for kærestens kropslige nærvær, noget, der vil kunne formidle eller overbringe en del af det fraværende selv til modtageren af brevet. Men i virkeligheden kan et tyndt stykke papir, blækmærket med et spor af ord, ikke bære vægten af forventningerne og den følelsesmæssige investering. Fortællerens bemærkninger er omsluttet af ikke færre end fem forekomster af et indrømmende ‘*tout de même*’. Han giver udtryk for, at der er en hel række filtre mellem os selv og det, vores elskede måtte kommunikere til os i et brev: Hans eller hendes tænkning

forvandles ikke kun af det sprog, de anvender til opgaven, men også af det mentale billede af deres udseende, deres ansigt, som vi bærer rundt på. Hvis man begynder at lede efter spor af sin elskede i et brev, kunne man måske lige så godt dechiffrere en matematisk ligning, hvilket under normale omstændigheder er blottet for enhver følelsesmæssig ladning.¹² Men igen og igen præsenterer romanen os for situationer, hvor der ventes på stærkt følelsesladet korrespondance. Og det er på grund af den afgørende erkendelse, der indtræder i slutningen af afsnittet: Et brev betyder i virkeligheden nærmest intet, når man rent faktisk læser det – “ses petits signes noirs” – men så længe det forbliver potentielt, dvs. endnu-uåbnet eller måske ligefrem endnu-ikke-afsendt, har det utrolig stor magt over vores tanker og følelser: “nous suons mort et passion tant qu’elle n’arrive pas”, som Fortælleren så skarpt formulerer det.

Det kan måske lyde overraskende, at ulæste ord kan have langt større kraft end nøje afkodede og gennemanalyserede ord, men rent faktisk indgår den pointe i et større netværk af indsigter i slutningen af romanen, hvor det går op for Fortælleren, at hermeneutikken er fejlbehæftet. Han læser og genlæser brevet, hvor Albertine bryder med ham, på de første sider af *Albertine disparue* og afviser blankt dets egentlige indhold (“Tout cela ne signifie rien me dis-je”, IV, 5), selvom han kort efter medgiver, at han faktisk på et vist plan var opmærksom på den situation, der førte frem til konflikten – en opmærksomhed, han beskriver som et spørgsmål om læsning:

“ Le malheur imprévu avec lequel je me trouvais aux prises, il me semblait l’avoir lui aussi (comme l’amitié d’Albertine avec deux lesbiennes) déjà connu pour l’avoir lu dans tant de signes où (malgré les affirmations contraires de ma raison, s’appuyant sur les dires d’Albertine elle-même) j’avais discerné la lassitude, l’horreur qu’elle avait de vivre ainsi en esclave, signes tracés comme avec de l’encre invisible à l’envers des prunelles tristes et soumises d’Albertine, sur ses joues brusquement enflammées par une inexplicable rougeur, dans le bruit de la fenêtre qui s’était brusquement ouverte. (IV, 7)

Den følelse, der vækkes ved tabet af Albertine, udløser en selvbeskyttelsesmekanisme, der får Fortælleren til at benægte indholdet af brevet, men han bliver ved med at tænke så klart, at han kan anerkende, at han måske ubevidst var vidende om Albertines ulykkelighed forud for hendes flugt, en viden, han ikke er nået frem til gennem læsning af et opsnappet brev eller en besked, men gennem næsten umærkelige fysiske indikationer, som han ikke helt havde assimileret før da. Albertines krop – hendes kinder og ikke mindst hendes pupiller (husk, at Fortælleren kun kortvarigt kan undslippe sit følelsesmæssige kaos, når Albertines øjne er lukkede, fordi hun sover i *La Prisonnière*) – erkendes retrospektivt som den sande kilde til Fortælleren forståelse af hendes forsvinding. Tidligere i *La Prisonnière*, hvor Fortælleren er ved at drive sig selv til vanvid i forsøg på at gennemskue Albertines bagtanke med at foreslå den ene eller den anden aktivitet eller udflugt, er det især hendes øjne, han henleder opmærksomheden på. Han spørger for eksempel “Au reste, à quoi bon m’attacher à ce que disaient les prunelles [des yeux d’Albertine] en ce moment ?” og fortsætter “Comment n’avais-je pas depuis longtemps remarqué que les yeux d’Albertine appartenaient à la famille de ceux qui, même chez un être médiocre, semblent faits de plusieurs morceaux à cause de tous les lieux où l’être veut se

trouver – et cacher qu'il veut se trouver – ce jour-là ? [...] Entre vos mains mêmes, ces êtres-là sont des êtres de fuite” (III, 599). Og det er først nu, under læsningen af Albertines brev om bruddet, at disse ængstelser og mistanker for alvor giver bag-slag. Dette 'lettre de fuite' artikulerer formelt årsagerne til Albertines forsvinding, men som sædvanlig hos Proust er det ikke ud fra selve ordlyden af denne tekst, at Fortælleren gennemskuer sin situation. Ikke ulig de “intermittences du cœur” (III, 148-60), hvor realiteten af en vigtig begivenhed retrospektivt og på egen foranledning sætter sit præg på nuet, forekommer Fortælleren her pludselig at forstå betydningen af forskellige fortidige begivenheder, der hidtil havde modsat sig enhver fortolkning, selvom han lodret afviser betydningen af det brev, han har modtaget. Faktisk finder man hele vejen igennem *La Prisonnière* en række forvarsler for den smertelige erkendelse på de første sider af *Albertine disparue*. Disse forvarsler tæller bl.a. følgende forbløffende billede, som sammenfletter de kropslige og tekstlige momenter umiddelbart efter den netop citerede passage, hvor Fortælleren identificerer Albertine som et “être de fuite”: “j'aurais voulu non pas arracher sa robe pour voir son corps, mais à travers son corps voir tout ce bloc-notes de ses souvenirs et de ses prochains et ardents rendez-vous” (III, 601).¹³ Kroppen kan måske nok læses som tekst, og teksten kan metonymisk gøre det ud for den eftertragtede krop, men – som det gradvist går op for Fortælleren efter modtagelsen af brevet, hvor Albertine bryder med ham – har vi kun begrænset eller slet ingen kontrol over vores evne til korrekt fortolkning af betydningen af det, der præsenterer sig for vores læsning, på det tidspunkt, hvor vi har allermost brug for denne information. Hvis Prousts roman er 'satureret' med brevkorrespondance, som Alain Buisine indikerer i mit åbningscitater, bør vi måske i højere grad anerkende det faktum, at de læsescener, al denne korrespondance giver anledning til, skaber en tekst, der er fyldt med eksempler på fejludlægning og fejlfortolkning såvel som forsinket eller på anden vis ubetimelig forståelse.¹⁴

Det er interessant at hæfte sig ved tilstedeværelsen, både implicit og eksplicit, af forestillingen om *oversættelse* i de scener og situationer, jeg har behandlet i denne artikel. For det første i den relativt snævre sammenhæng at skrive et brudfyldt brev (“ces orientations alternatives, cet affolement de la boussole intérieure [...] se traduisirent par les brouillons de lettres contradictoires que j'écrivis à Gilberte”, I, 575). For det andet i sammenhæng med at læse et sådant brev (“amour, être aimé, ses lettres, c'est peut-être tout de même des traductions – si insatisfaisant qu'il soit de passer de l'un à l'autre – de la même réalité”, IV, 37). Men også i bredere forstand i sammenhæng med hele spektret af risikable fortolkningsaktiviteter, der går under betegnelsen kærlighed i Prousts roman. At skrive et kærlighedsbrev, uanset af hvilken art, er at forsøge at oversætte en kompleks nexus af følelsesmæssige og fysiologiske faktorer til sprog. Men Proust foreslår også, at vi kalder selve forelskelsen en slags oversættelse, en form for væren, der er defineret ved uophørlig overføring og udveksling (med alt, hvad det indebærer af fejladresseret og mislykket kommunikation). Oversættelsesfiguren vil selvfølgelig primært få betydning i *Le Temps retrouvé*,

hvor Fortælleren omsider erkender sit kald som en forfatter, hvis forehavender er "ceux d'un traducteur" (IV, 469). Man har i mange år diskuteret, hvordan denne særlige del af romanen skal læses, især i forhold til, hvorvidt den bog, man lige har læst, overhovedet er den bog, Fortæller-Hovedpersonen nu er ved at forberede sig på at skrive. Jeg ser sådan på det, at vi ikke ved, hvilken bog det er, eftersom bogen ifølge den (ganske vist komplekse) kronologi i sidste del endnu ikke er skrevet. Sagt på en anden måde: Den forbliver potentiel, for indeværende endnu-ikke-bevidst bragt på bane af hverken forfatter eller læser. Det er en af grundene til, at læsningen af *À la recherche* er så varigt fængslende: Hvis den roman, som Fortælleren kommer til at skrive, er en slags brev, han sender til sine læsere, så er det et brev, der ikke når frem, så længe *À la recherche* står på – det er vitterlig et "lettre en souffrance", og ligesom hovedpersonen i de netop citerede linjer 'nous suons mort et passion tant qu'elle n'arrive pas'.

Oversat af Morten Visby

Noter

- 1 Alain Buisine, *Proust et ses lettres* (Lille: Presses universitaires de Lille, 1983), 32.
- 2 Marcel Proust, *À la recherche du temps perdu*, red. by Jean-Yves Tadié, 4 bd. (Paris: Gallimard, 1987-89). Efterfølgende referencer vil være indlejret i teksten med formen (I, 123), som indikerer henholdsvis bind og sidetal. Her (I, 31).
- 3 For en udvidet betragtning over denne afgørende scene med læsning (og ikke læsning), jf. min artikel "«Une étroite section lumineuse pratiquée à même l'inconnu»: Swann et la lettre pour Forcheville", *Bulletin d'informations proustiennes*, 43 (Oct. 2013), 133-38.
- 4 'Etres de fuite' er som bekendt en vending, hvormed Fortælleren beskriver den kategori af skabninger, som Albertine tilhører (III, 599). En tidligere version af denne artikel er blevet fremlagt som et paper på en *ournée d'étude* under overskriften "Proust, la pensée, l'émotion, l'écriture", som blev afholdt på Maison française i Oxford i november 2013. Jeg skylder stor tak til Anne Simon (CRAL/CNRS, Paris) for at have arrangeret denne dag og sat gang i de følgende tanker.
- 5 Jacques Derrida, *La Carte postale: de Socrate à Freud et au-delà* (Paris: Flammarion, 1980).
- 6 Sigmund Freud, *Die Frage der Laienanalyse* (Berlin, 1926), 55.
- 7 Her kunne man også hæfte sig ved, at Fortælleren også oplever 'abattement' tidligere i romanen – også i relation til Gilberte: Det er den følelsesmæssige tilstand, han kastes ud i, da det går op for ham, at han vil være nødt til at fejre nytår uden hende (I, 430).
- 8 For en analyse af denne sidstnævnte læsescene, jf. min *Reading in Proust's À la recherche: "le délire de la lecture"* (Oxford: Oxford University Press, 2009), 60-72.
- 9 Jean-Yves Tadié, *Le Lac inconnu: entre Proust et Freud* (Paris: Gallimard, 2012), 128.
- 10 Anna Magdalena Elsner, "Mourning and Creativity in *À la recherche du temps perdu*", PhD thesis, University of Cambridge, 2011, Jennifer Rushworth, "Discourses of Mourning in Dante, Petrarch and Proust", DPhil thesis, University of Oxford, 2013.
- 11 For en mere fyldig redegørelse for læsningens destabiliserende effekt, jf. min *Reading in Proust's 'À la recherche'*, især fjerde kapitel med overskriften "Reading between the lines or le délire de la lecture".
- 12 For et eksempel på M. de Charlus' matematiske dechiffrering af det smukke ansigt hos en ung mand, han lige har mødt, jf. (III, 88).

- 13 Joshua Landy analyserer denne del af *La Prisonnière* i kapitlet "Self-Deception: Albertine's Kimono," *Philosophy as Fiction: Self, Deception, and Knowledge in Proust* (New York: Oxford University Press, 2004), 85-100.
- 14 Den problematiske karakter af forestillingen om 'fejlæsning' (som synes at forudsætte eksistensen af singular og entydigt 'korrekt' eller sand læsning af en given tekst eller situation) ligger til grund for min analyse i hovedkapitlet af min første bog, "Reading between the lines or *le délire de la lecture*," *Reading in À la recherche*, 101-29.